

Joan Coba Femenia

ELS ADJECTIUS POSSESSIUS:
TEORIA I ALGUNS
PROBLEMES D'ÚS

XI Premi d'Investigació Idiomàtica
de l'Associació Cultural Alambor de Benicarló

Publicacions de l'Abadia de Montserrat
2005

ÍNDEX

INTRODUCCIÓ GENERAL	7
-------------------------------	---

PART PRIMERA: LA TEORIA

0. INTRODUCCIÓ	13
1. EL CONTINGUT SEMÀNTIC DELS ADJECTIUS POSSESIUS	15
1.1. El concepte de <i>possessió</i>	15
1.1.1. Algunes consideracions prèvies.	15
1.1.2. El tractament de la <i>possessió</i> en les gramàtiques catalanes	17
1.1.3. El tractament de la <i>possessió</i> en altres gramàtiques	18
1.1.4. Conclusions	20
1.2. Els adjectius possessius i els pronoms personals.	21
1.2.1. El tractament en la lingüística catalana.	21
1.2.2. El tractament en altres llengües romàniques: algun problema de la hipòtesi.	24
1.2.3. Les nocions de <i>posseïdor</i> i d' <i>entitat posseïda</i>	27
1.2.4. La pretesa ambigüïtat dels adjectius possessius	28
1.2.5. Conclusions i avantatges de la conclusió.	30
2. MORFOLOGIA DELS ADJECTIUS POSSESIUS	33
2.0. Introducció	33
2.1. Sobre la denominació dels possessius	33
2.2. Les formes del possessiu	34
2.3. Conclusions	36
3. ¿QUINES FORMES SÓN MÉS BÀSIQUES, LES PLENES (<i>EL MEU CARRO</i>) O LES REDUÏDES (<i>MON CARRO</i>)?	37
3.1. Dades de la sintaxi, de la semàntica i de l'evolució	37

3.2.	El tractament del problema en les gramàtiques catalanes . . .	38
3.2.1.	Priorització de les formes plenes	38
3.2.2.	Priorització de les formes contractes	40
3.3.	Conclusions	42
4.	L'ADSCRIPCIÓ CATEGORIAL DELS POSSESSIUS I EL SEU FUNCIONAMENT SINTÀCTIC	45
4.0.	Introducció	45
4.1.	Els possessius com a adjectius determinatius o com a deter- minants.	46
4.1.1.	Com a adjectius determinatius	46
4.1.2.	Com a determinants	48
4.2.	Els possessius com a adjectius pronominals	50
4.3.	Els possessius com a pronoms.	52
4.4.	La proposta de Saragossà: els adjectius possessius són qualifi- catius	56
4.5.	Conclusions	58
5.	LA POSICIÓ DELS ADJECTIUS POSSESSIUS EN LA CONSTRUCCIÓ NOMINAL	59

PART SEGONA: ELS ORÍGENS. ELS POSSESSIUS EN LA LLENGUA LLATINA

6.	ELS ORÍGENS. ELS POSSESSIUS EN LA LLENGUA LLATINA	65
6.0.	Introducció	65
6.1.	Justificació de l'estudi dels possessius llatins	65
6.2.	Anàlisi d'una actuació de Tekavcic: la dualitat «formes refle- xives/formes no reflexives»	66
6.3.	Les formes <i>ILLIUS</i> i <i>ILLORUM</i> en funció «no reflexiva»	68
6.4.	La regularització morfològica en els possessius llatins: impli- cacions en el català.	70
6.5.	Origen i formació dels possessius contractes	71
6.6.	Incògnita sobre els ètims de les formes <i>mon, ton, son</i> però <i>ma,</i> <i>ta, sa</i>	73
6.7.	L'adjectiu possessiu <i>SUUS</i>	75
6.8.	Freqüència d'ús dels possessius en llatí	76
6.9.	La posició del possessiu en la construcció nominal	77
6.10.	Conclusions	78

PART TERCERA: APLICACIÓ DE LA TEORIA
A L'ANÀLISI DE PROBLEMES

7.	EVOLUCIÓ DE LES FORMES CONTRACTES	83
7.0.	Introducció	83
7.1.	Sobre els usos actuals de les formes contractes	83
7.2.	Els usos de les formes contractes al llarg dels segles	86
7.2.1.	Alternança lliure entre formes plenes i contractes fins al segle xv	86
7.2.2.	Usos de les formes contractes i de les plenes a partir del segle xv	88
7.2.3.	L'ús dels contractes en català central i en valencià en el tombant del segle xx	93
7.3.	Interferències entre possessius contractes i possessius plens: contractes amb article (<i>als sos membres</i>) i plens sense (<i>meu amor</i>)	94
7.4.	Sobre les causes del retrocés de les formes contractes	97
7.5.	Conclusions	99
8.	LES FORMES ETIMOLÒGIQUES, LES ANALÒGIQUES I LES FORMES EN -V-: (<i>MIA, MEUA, MEVA</i>)	101
8.1.	Sobre l'evolució d'aquestes formes	101
8.2.	Sobre els usos actuals	106
8.3.	El tractament de les gramàtiques catalanes	108
8.4.	Conclusions	110
9.	LA FORMA <i>LLUR</i>	113
9.0.	Introducció	113
9.1.	El tractament de <i>llur</i> en les gramàtiques catalanes	113
9.2.	Algunes dades sobre els orígens de <i>llur</i>	116
9.3.	La dualitat <i>seu/llur</i> a través de la història	117
9.3.1.	<i>Llurs</i> no aplicats en època molt primerenca. Vacil·lacions en l'aplicació	117
9.3.2.	<i>Llurs</i> no aplicats i aplicats incorrectament durant el segle xv. Anàlisi d'una opinió de Coromines	120
9.3.3.	Reculada de <i>llur</i> a partir del segle xvi. L'extinció en valencià	123
9.3.4.	Reviscolament de <i>llur</i> durant el segle xix	124
9.4.	Els usos actuals en alguns dialectes. Una possible influència occitana sobre <i>llur</i>	127
9.5.	La forma <i>llur</i> en la llengua literària actual	130
9.6.	Alguna possible causa del retrocés de <i>llur</i>	131
9.7.	La construcció d'article + <i>llur</i>	133

9.7.1.	L'objecte d'estudi	133
9.7.2.	Algunes consideracions inicials	134
9.7.3.	La construcció d'article + <i>llur</i> al llarg dels segles	135
9.7.4.	El tractament de la construcció d'article + derivats d'ILLORUM en les llengües veïnes.	137
9.7.5.	Conclusions sobre la construcció d'article + <i>llur</i>	138
9.8.	Conclusions generals sobre la forma <i>llur</i>	139
10.	ELS POSSESIUS <i>NOSTRE</i> I <i>VOSTRE</i> SENSE ARTICLE.	143
10.0.	Introducció	143
10.1.	El tractament en les gramàtiques catalanes	143
10.2.	La construcció a través dels segles	145
10.3.	Conclusions.	147
11.	ALGUNES VARIANTES SECUNDÀRIES DELS POSSESIUS	149
11.1.	Les formes <i>nostro</i> i <i>vostro</i>	149
11.2.	Les formes <i>nòstron</i> i <i>vòstron</i>	152
11.2.1.	<i>Nòstron</i> i <i>vòstron</i> : possessius contractes	152
11.2.2.	Hipòtesi sobre l'extinció de <i>nòstron</i> i <i>vòstron</i>	153
11.3.	Les formes <i>mons</i> , <i>tons</i> , <i>sons</i>	154
11.4.	Conclusions.	155
12.	SOBRE LES PARAULES DERIVADES <i>NOSTRAT</i> , <i>NOSTRADA</i>	157
13.	ELS POSSESIUS MASCULINS DAVANT DE NOMS FEMENINS QUE COMEN- CEN PER VOCAL (<i>MON ÀNIMA</i>)	159
13.1.	L'estat de la qüestió	159
13.2.	El vessant diacrònic	161
13.3.	Conclusions.	162
13.4.	La construcció en la llengua francesa	163
14.	L'ús possessiu de la construcció <i>llibre d'ell</i>	167
14.0.	Introducció	167
14.1.	L'estat de la qüestió	167
14.2.	El vessant diacrònic	169
14.3.	La construcció en castellà	171
14.4.	Conclusions.	173
15.	L'EXPRESSIÓ DUPLICADA DE LA POSSESIÓ (<i>SOS DRETS D'ELS</i>)	175
15.0.	Introducció	175
15.1.	La construcció en castellà	175
15.2.	La construcció en toscà i en francès.	178

15.3.	La construcció en català	178
15.4.	Conclusions respecte a la construcció en català. Una possible explicació de l'escàs ús en temps moderns	180
16.	LA POSPOSICIÓ DEL POSSESSIU AMB ARTICLE (<i>EL GERMÀ MEU</i>)	183
16.0.	Introducció	183
16.1.	El tractament de la construcció en les gramàtiques catalanes	183
16.2.	El vessant diacrònic	185
16.3.	La posposició del possessiu amb article en algunes de les llengües veïnes	187
16.3.1.	La construcció en occità	187
16.3.2.	La construcció en italià	188
16.3.3.	La construcció en francès	188
16.3.4.	La construcció en castellà	189
16.4.	Conclusions.	192
17.	L'ANTEPOSICIÓ DEL POSSESSIU SENSE ARTICLE (<i>AQUEST MEU QUADRE</i>).	195
17.1.	El tractament de la construcció en les gramàtiques catalanes	195
17.2.	El vessant diacrònic	196
17.3.	Una mostra de la vitalitat de les posposicions: <i>aquest meu quadre > aquest quadre meu</i>	197
17.4.	La construcció en algunes de les llengües veïnes	197
17.5.	Conclusions.	199
18.	LA CONSTRUCCIÓ <i>RENTA'T LES MANS / RENTA LES TEUES MANS</i>	203
18.1.	L'estat de la qüestió	203
18.2.	El fenomen en occità, en francès i en castellà	205
18.3.	La utilització dels possessius i la <i>prosperitat</i> dels pobles (<i>la dona en compte de la meua dona</i>)	206
18.4.	El vessant diacrònic	209
18.5.	Conclusions.	212

PART QUARTA: APLICACIONS SOCIALS
DE LA INVESTIGACIÓ: GRAMÀTICA I NORMATIVA

19.	APLICACIÓ DE LES NOSTRES INVESTIGACIONS EN EL CAMP DE LA GRAMÀTICA	215
20.	APLICACIÓ DE LES NOSTRES INVESTIGACIONS EN EL CAMP DE LA NORMATIVA	219
21.	RELACIÓ DE FONTS UTILITZADES	221
22.	BIBLIOGRAFIA CONSULTADA.	227

INTRODUCCIÓ GENERAL

L'objectiu fonamental d'aquest treball és acostar-nos als adjectius possessius, unes formes bastant oblidades —certament— pels nostres gramàtics, que no sempre els han parat l'atenció teòrica necessària. Tot plegat, espere contribuir —modestament— a aclarir alguns dels aspectes problemàtics que existeixen al voltant d'aquests adjectius, sovint tractats d'una manera boirosa o poc clara, al meu parer.

Quan, fa uns quants anys, el Dr. Emili Casanova em suggerí de fer aquest estudi sobre els adjectius possessius, recorde que em cridà l'atenció —de seguida— la possibilitat d'esbrinar per quines raons els nostres parlants havien tendit a abandonar les formes anomenades sovint *àtones* (*mon pare*), en benefici de les anomenades *tòniques* (*el meu cotxe*). M'ha resultat —sense dubte— la qüestió més atractiva.

Però ràpidament també se m'han presentat altres qüestions problemàtiques: com ara conèixer més coses sobre la forma *llur* i sobre el seu arraonament en un dialecte concret del català. He pensat que resultaria profitós conèixer els motius pels quals aquesta forma hui és conceptuada pels nostres alumnes quasi com un possessiu exòtic, més propi de llengües com ara el francès o l'anglès que no pas de la nostra. I relacionat amb *llur*, ¿per què els nostres gramàtics recomanen sempre que es construísca aquesta forma sense article? ¿Està raonat d'alguna manera aquest suggeriment?

I més qüestions interessants que no han tardat a plantejar-se'm: ¿Pot la llengua culta recórrer a la construcció *aquest meu quadre* o està més aviat en desús? ¿Pot la llengua culta utilitzar les expressions *llibre d'ell* (en compte de *llibre seu*) o *el germà meu* sense que algú les qualifique de *no normatives*? ¿Han tingut tradició aquestes construccions entre nosaltres? ¿Per què alguns parlars del valencià actual tenen tendència a dir *el cotxe de nosaltres* en lloc de *el nostre cotxe* o *el llibre de vosaltres* en compte de *el vostre llibre*?

Sense dubte les preguntes han sigut moltes més i —en definitiva— unes altres han anat sorgint a mesura que desenvolupava els capítols que separen aquesta introducció de les línies finals d'aquest treball.

¿I com solucionar tots aquests problemes —i uns altres— que se li plante-gen a la llengua culta, des del moment que no tots els dialectes actuen igual? Hem comprovat ràpidament que cal recórrer a la teoria sobre els possessius si volem respondre d'una manera convincent a aquells interrogants. I així, partint de la consideració que tot lexema té dos vessants, en §1 ens acostarem al vessant semàntic (i explicarem el retrocés en l'ús dels possessius que presenten alguns dialectes valencians) i en §4 ens apropem al vessant sintàctic. Enmig, en §2 ens preguntarem si la denominació tradicional de formes *àtones* i *tòniques* és l'encertada, i en §3 farem esment d'una divergència teòrica bàsica que hi ha en els tractaments de les gramàtiques catalanes dels adjectius possessius. Abans d'entrar en els problemes bàsics que cal resoldre, en §5 examinarem encara la posició dels possessius en la construcció nominal.

Doncs bé, per a donar resposta a les qüestions que he esmentat al principi —i a unes altres— hem pensat que seria interessant acostar-nos primer als possessius llatins (§6), origen de molts dels nostres usos actuals.

Ja estem en disposició d'enfrontar-nos amb els problemes reals de la llengua culta que pretenem de resoldre. Ben entés que no desenvoluparem, amb profunditat, en aquest treball els problemes semàntics, com ara l'aplicació dels possessius a posseïdors no humans i a posseïdors «objectius» (*les finestres de la casa/les seues finestres*, etc.), un altre camp de treball certament interessant.

Entre els problemes morfològics, intentarem de resoldre els que he asse-nyalat al principi d'aquesta introducció: p. ex., en §7 ens acostarem a les formes contractes, a l'evolució i a l'actualitat; el capítol §9 el dedicarem a l'estudi de la forma *llur*, etc.

I, en fi, entre els problemes sintàctics, p. ex., donarem resposta als interro-gants esmentats: en §14 ens encararem amb la construcció *nom + de + pronom* (*llibre d'ell*); en §17 ens acostarem a l'expressió *aquest meu quadre*, entre d'al-tres problemes que no esmente ara per no resultar prolix.

Finalment, per a acabar aquest treball, ens eixirem del camp de la investi-gació i intentarem aplicar-la en dos terrenys: en el camp de la gramàtica i en el camp de la normativa.

Per a portar a terme la investigació d'aquest treball hem pensat que calia utilitzar un corpus d'obres que abastara des dels textos considerats com a pri-mers documents del català, i fins i tot abans, amb alguns documents a mitjan camí entre llatí i català, fins a l'actualitat. De vegades, he fet servir l'obra sen-cera —en el cas de textos literaris; en altres ocasions he treballat amb una part significativa d'aquesta, normalment cent pàgines; unes altres vegades —en fi— m'he limitat a estudiar els usos possessius d'unes quantes pàgines. He procurat que les obres seleccionades foren representatives de tots els períodes de la nos-tra literatura, de tots els dialectes de la nostra llengua i sovint en molts registres d'ús diferents. Freqüentment, extrac conclusions a partir d'aquestes obres, de-duccions que sempre són relatives i que poden ser modificades —és clar— per

estudis posteriors. Quan durant el treball cite una obra literària o un document em limitaré a assenyalar el tipus de document de què es tracta i la data. Per a més informació al respecte —com ara l'edició que manege— remet el lector a la bibliografia.

Finalment, no vull acabar aquestes ratlles sense expressar explícitament el meu agraïment a algunes persones, per la generosa ajuda que m'han brindat. En primer lloc, al doctor Emili Casanova, el qual em suggerí el tema de la tesi doctoral que està en la base d'aquest llibre i que em féu veure els aspectes més foscos de l'estudi dels possessius, tot despertant el meu interès. I, sobretot, al doctor Abelard Saragossà, a qui aquest treball deu molt des del principi, amb interessants observacions i aportacions bibliogràfiques en general.

Desitge, a més, fer constar la meua gratitud a tots aquells que d'una o altra manera m'han ajudat en la realització del llibre. En aquest sentit, mereixen una menció especial els membres del tribunal que jutjaren la meua tesi doctoral, és a dir els Drs. Antoni Ferrando, Emili Casanova, Jordi Colomina, María José Martínez i Lluís Gimeno, que amb els seus comentaris valuosos han contribuït a millorar el resultat final d'aquest llibre. A tots ells, els agraïsc, ben sincerament, les seues aportacions.

El present treball ha comptat amb una beca de l'Acadèmia Valenciana de la Llengua i el novembre de 2003 va aconseguir l'XI Premi d'Investigació Idiomàtica que concedeix l'Associació Cultural Alambor de Benicarló.